

Hr Kristen Michal
Riigikogu majanduskomisjon
majanduskomisjon@riigikogu.ee

Teie: 23.02.2022
Kuupäev digitaalallkirjas nr 1-8-2/22/6

Arvamus toodete ja teenuste ligipääsetavuse seaduse eelnõule 511 SE

Hr Kristen Michal

Käesolevaga esitab MTÜ Lastekaitse Liit arvamuse toodete ja teenuste ligipääsetavuse seaduse eelnõule 511 SE. Lastekaitse Liit esitas Sotsiaalministeeriumile 07.04.2021 arvamuse seoses ligipääsetavuse seaduse eelnõu projektiga¹ ja 27.08.2021 arvamuse toodete ja teenuste ligipääsetavuse seaduse eelnõuga², ning jääb eelnimetatud arvamustes esitatud seisukohtade juurde, paludes antud arvamusi käsitleda ühtse dokumendina (arvamused 1-8-2/21/23 ja 1-8-2/21/44 lisatud).

Lastekaitse Liit avaldab nõrdimust, et eelnõu seletuskirja lisa nr 3 (kooskõlastustabel) ei kajastu Lastekaitse Liidu poolt 27.08.2021 Sotsiaalministeeriumile esitatud arvamus (kiri nr 1-8-2/21/44). Lastekaitse Liit juhtis antud probleemile tähelepanu ka Sotsiaalministeeriumile saadetud e-kirjaga 20.12.2021., paraku tagasiside puudub. **Lastekaitse Liit jääb oma 27.08.2021 arvamuses esitatud seisukohtade juurde.**

Riik on viimase kahe aasta teinud tunnustamist väärivaid samme ligipääsetavuse teemaga tegelemisel. Ka käesolev eelnõu on Eestis ligipääsetavuse tagamisel samm edasi. Siiski, ligipääsetavuse rakkerühma põhikoosseisu liikmena rõhutab Lastekaitse Liit, et riiklik lähenemine ligipääsetavusele peab olema terviklik. Nagu Lastekaitse Liit rõhutas ka oma arvamuses seoses ligipääsetavuse rakkerühma loomise eelnõuga (Riigikantseleile kiri 1-8/2/19/39), **vaja on pöörata ligipääsetavuse puhul rõhku terviklikule lähenemisele.** Selleks, et iga inimene tunneks end ühiskonnas tegusa, väärika ja teretulnuna, ei piisa, et üksik teenus või ehitis vastaks kaasava disaini põhimõtetele – oluline on kasutaja teekonna tervikvaade alates koduuksest kuni teenuse või kaubani soovitud asukohas.

Terviklikkusest räägiti ka ligipääsetavuse rakkerühma riikliku korralduse teemagrupis, mille seisukoht oli, et tänane vaade ligipääsetavusele on liiga kitsas³. Ligipääsetavuse “laia vaate” puudumise tõttu on valdkondlik teemakäsitlus õigusaktides jäänud puudega inimeste

¹ Loe lähemalt: https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2021/05/LKL_arvamus_ligipaasetavus.pdf

² Loe lähemalt: <https://www.lastekaitseliit.ee/et/2021/08/arvamus-toodete-ja-teenuste-ligipaasetavuse-seaduse-eelnoule/>

³ Loe lähemalt: Ligipääsetavuse rakkerühm. Riikliku korralduse töögrupp. Lõpparuanne (2020) <https://riigikantselei.ee/ligipaasetavus>

erivajaduste keskseks. Osaliselt on see tingitud kasutatavast rahvusvahelisest terminoloogiast. Ligipääsetavus [accessibility] terminina ongi eelkõige kasutusel kirjeldamiseks ehitiste, teenuste või informatsiooni kättesaadavust puudega inimestele, samal ajal kui universaalne disain [universal design] seab eesmärgiks arvestada võimalikult paljudele kasutajagruppidega ning kaasav disain [inclusive design] kasutab elukeskkonna kujundamisel erinevate sihtgruppide pakutavat parimat kasutajakogemust. Pelgalt puudega inimeste erivajadusi arvestav lähenemine võimaldab taandada kogu ligipääsetavuse temaatika võrdlemisi väikese ühiskonna osa vajadustele, mis omakorda võimaldab argumenteerida ühiskonna jaoks näiliselt kulutõhusamate suunatud erilahenduste poolt, nt invataksio vs ligipääsetavad ühistranspordipeatused ja veerem.

Liit tunnustas eelnõu koostajaid oma 07.04.2021 arvamuses, et erinevalt direktiivist, kus viidatakse küll vanusele, oli eelnõu projektis sihtgrupina välja toodud ka lapsed ja noored. **Paraku aga käesolev eelnõu astub võrreldes aprillis 2021 esitatud projektiga olulise sammu tagasi, kuna eelnõust on eemaldatud sihtgrupina piiratud funktsionaalse võimekusega inimesed (sh termini selgitus eelnõust), ning kitsendades teksti üksnes puudega inimestele.**

Samas oli aprillis 2021 esitatud eelnõu seletuskirjas markeeritud, et soovitakse luua kaasavam ühiskond, mis lihtsustab *puudega inimeste ja teiste piiratud funktsionaalse võimekusega inimeste* iseseisvat toimetulekut. Samuti rõhutati, et ligipääsetavuse direktiivi kaugem eesmärk on kaasavama ühiskonna kujundamine, et lihtsustada *puudega inimeste ja teiste piiratud funktsionaalse võimekusega inimeste* iseseisvat toimetulekut.

Näited aprillis esitatud eelnõu projektist, kus võrreldes käesoleva eelnõuga oli märgitud ka piiratud funktsionaalse võimekusega inimesed. Eelnõu projektis § 4 (2) *Toode peab olema kavandatud ja toodetud viisil, mis tagab toote maksimaalse kasutatavuse piiratud funktsionaalse võimekusega inimeste, sealhulgas puuetega inimeste poolt.* (3) *Teenuse osutamisel kasutatakse funktsioone, tavasid, põhimõtteid, menetlusi ja teenuse toimimises tehtavaid muudatusi, mis vastavad piiratud funktsionaalse võimekusega inimeste, sealhulgas puuetega inimeste vajadustele, tagades neile teenuse maksimaalse kasutatavuse.*

Nüüd on paraku eelnõus ja seletuskirjas sihtgrupina alles jäänud ainult puudega inimesed. Siiski on seletuskirjas viidatud ka piiratud funktsionaalsusega isikutele (st hea näide aprill 2021 projekti eelnõu sõnastusest): nüüd seletuskirjas lk 25 (projektis oli lk 18): *Teave on tajutav kui seda ja kasutajaliidese komponente esitatakse kasutajale viisil, mida ta suudab hoomata. Näiteks saab veebilehe tajutavuse parandamiseks mittetekstilisele sisule (pilt, video, animatsioon vms) lisada tekstilise kirjelduse, mida piiratud funktsionaalse võimekusega kasutaja (sh puudega kasutaja) saab alternatiivse infoallikana kasutada.*

Eelnõu koostajad on seletuskirjas rõhutanud, et riik peab rakendama meetmeid, et saavutada isikute kohtlemisel faktiline võrdsus. Millest on tingitud eelpool kirjeldatud sihtgrupi kitsendamine? Seletuskirjas sellele muudatusele põhjendusi ega seletust ei leia.

Lastekaitse Liit on seisukohal, et antud muudatus sihtgrupi kitsendamise näol ei toeta eesmärki parandada elukeskkonna ligipääsetavust, et tagada sel viisil võrdsed (pigem küll võrdsemad) võimalused ning parandada kõigi ühiskonnaliikmete elukvaliteeti ning toimetulekuvõimet.

Eestil on käia veel pikk tee - saavutamaks eesmärk parandada elukeskkonna ligipääsetavust, et tagada sel viisil võrdsed (pigem küll võrdsemad) võimalused ning parandada ühiskonnaliikmete elukvaliteeti ning toimetulekuvõimet. Suurimaks probleemiks ligipääsetavuse valdkonnas on elukeskkonna enamiku osade täielik või puudulik ligipääsetavus paljude inimeste jaoks. Elukeskkonna ja selle osade (teed, hooned, teenused, kaubad jm) kujundamisel ei võeta arvesse inimese elukaart ja asjaolu, et suure osa ühiskonnast moodustavad lapsed, vanemaealised, erivajadusega inimesed ja paljud teised, kes ei saa keskkonda samal viisil kasutada võrreldes näiteks keskmist kasvu ja heade füüsiliste võimetega inimesega.

Lapsed on üheks sihtgrupiks, kellele ei ole Eesti ühiskonnas alati tagatud ligipääsetavus vajalikele teenustele, mistõttu on **äärmiselt oluline pöörata tähelepanu lapse jaoks lapsesõbralikele lahendustele nii teenuste ja nende kohta käiva info kättesaadavuses kui mõistetavuses**. Sama kinnitab, ka riigikantselei ja sotsiaalministeeriumi tellitud ning Rakendusliku Antropoloogia Keskuse 2019 läbi viidud laste ligipääsetavuse uuring⁴. Lastel tuleb igapäevasel kodu-kool teekonnal ette mitmeid ligipääsetavuse takistusi liikluses, ühistranspordis, koolis, kauplustes ja avalikus ruumis tervikuna. Kui rääkida eelnõu valguses e-keskkondadest, siis laste ja noorte puhul on oluline, et kasutustingimused neile suunatud keskkondades oleks eakohases keeles. Tähelepanu tuleb pöörata puudega laste ligipääsemisele (kasutatavus) lastele e-keskkondadele. TV-s olevad lastesaated ei ole peaaegu üldse suunatud erivajadustega lastele ehk siis neil puudub kirjeldustõlge, viipekeeletõlge jm vajalik, ka ERRi lasteportaali (<https://lastekraan.err.ee/>) oleks vaja täiustada.

Ligipääsetavuse rakkerühma riikliku korralduse teemagrupp osundas ka teisele terviklikkusega seonduvale kitsaskohale - **Eestis puudub kaasava disaini põhimõtetest lähtuv ligipääsetavuse liikuvusepõhine kontseptsioon**. Täna hinnatakse ligipääsetavuse seisukohast vaid üksikobjekti või -teenust. See, et näiteks perearstikeskuse ruumid või muuseumi püsiekspositsioon on lahendatud ligipääsetavana lähtudes kaasava disaini põhimõtetest ei taga veel kõigile juurdepääsu teenuseni, kui tavanaruum või ühistransport ei toeta samu põhimõtteid. **Terviklahenduse puudumine ei võimalda vähendada sihtgrupi liikumisvajadustest** (nt lapse viimine kooli, liikumispuudega inimese viimine teatrisse või eaka viimine arsti juurde) **tingitud teise isiku sundliikumisi sellisel määral, et sellega kaasneks ühiskonna jaoks märgatav kulude kokkuhoid, olgu see siis transpordi, keskkonnahoiu või sotsiaalhoolduse valdkonnas**.

⁴ Loe lähemalt: https://www.sm.ee/sites/default/files/laste_ligipaaasetavuse_uuring.pdf

Eelnõu loetleb tooted ja teenused, mille ligipääsetavust tulevikus suurendatakse. **Samas jääb ülesse küsimus, kuidas tagatakse inimeste juurdepääs sellele kõigele hajaasustuspirkondades ehk inimesed sh lapsed ei pääse transpordi puudumise või väga halva teedetaristu tõttu teenusele, mistõttu ei ole jätkuvalt tagatud võrdne ligipääsetavus.**

Lapse heaolu väljendub selles, kui võrd on talle tagatud tema inim- ja kodanikuõigused, sotsiaalne õiglus ja kodanikuühiskonnas osalemine⁵. MTÜ Lastekaitse Liit on seisukohal, et Eestis on laste heaolu tõstmiseks vaja senisest enam riigi ja kohalike omavalitsuste omavahelist koostööd ning laiapõhjalist lähenemist. Põhiseaduse §-i 28 alusel on lubamatu, et lapse sotsiaalsete põhiõiguste tagatus riigi eri piirkondades olulisel määral varieerub. Ka Riigikohus on juba oma 16. märtsi 2010. aasta lahendi nr 3-4-1-8-09 punktis 67 rõhutanud: „Nii näiteks ei ole PS § 28 mõtte kohaselt aktsepteeritav olukord, kus peamiste sotsiaalsete põhiõiguste tagatus on osas, milles selle eest vastutab kohalik omavalitsus, riigi erinevates piirkondades olulisel määral varieeruv /.../.“ Igal lapsel on õigus mitmekülgsel arengule ja kaitsele, olenemata sellest, millises piirkonnas ta Eestis elab ja milline on tema vanemate majanduslik kindlustatus. Riik on kohustatud selle õiguse tagama vastavalt 1991. aastal ratifitseeritud lapse õiguste konventsioonile.

Lapsed on täisväärtuslikud ühiskonnaliikmed, seega on oluline pöörata tähelepanu **lapsesõbralikele lahendustele nii teenuste ligipääsetavuse, info saamise ja mõistmise, kui ka teenuste disainimise puhul**. Eespool viidatud laste ligipääsetavuse uuringust selgus, et venekeelsete laste puhul saab piisava eesti keele oskuse puudumine nende jaoks mõnikord takistuseks info leidmisel ja sellest arusaamisel. Ebapiisav keeleoskus raskendab info kättesaadavust ning võib tekitada keerulisi olukordi, nt kaubanduskeskuse plaanid, kus on vaid eestikeelne info. Venekeelsetel sihtrühmal esineb ka keelebarjäär, mis näiteks eKooli sisselogimist takistab. Nii räägib Sofia (7 a, vene keel, Tallinn), et ta teab küll, mida eKoolis teha saab, aga ta ei oska ise sisse logida, sest ta ei tea, kuidas oma parooli ladina tähestikus kirjutada. Intervjuudes kumas tajutud marginaliseeritust – tõrjutust äärealadel paiknemise tõttu, aga ka keeleoskuse puudumisest lähtuvalt.

Seletuskirjas on markeeritud, et õigust õiguslikule võrdsusele kõigi teiste inimestega ja informatsioonilise enesemääramise õigust on Riigikohus sõnaselgelt pidanud inimväärikuse esimesteks elementideks⁶. Ka on rõhutatud, et üheks inimväärikuse väljenduseks on ka vaba eneseteostus, mille elementide hulka on õiguskirjanduses arvatud muuhulgas vaba eneseväljendus ja vabadus teha või tegemata jätta seda, mida isik soovib⁷. Ülaltoodust tuleb tõdeda, et kõigil täiskasvanutel ja lastel ei ole ka käesoleva eelnõu seadusena jõustumisel

⁵ Reinomägi, A., Sinisaar, H., Toros, K., Kutsar, D. 2013 „Sissejuhatus: lapse õigused ja heaolu“. Statistikaameti kogumik: Laste heaolu. Tallinn.

⁶ RKKKo 26.08.1997, 3-1-1-80-97, p I.

⁷ R. Maruste. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse. Juura 2004, lk 347–348; T. Annus. Riigiõigus. 2. tr. Juura 2006, lk 255–256.

võrdselt võimalusi vabaks eneseteostuseks. **Riik tohi kokku hoida investeeringutelt, mis aitavad lapsel veeta täisväärtuslikku lapsepõlve ja areneda toimivaks täiskasvanuks. Seega Lastekaitse Liit rõhutab ka seletuskirjas sedastatut - riik peab rakendama meetmeid, et saavutada isikute kohtlemisel faktiline võrdsus.**

Lugupidamisega,

Varje Ojala /*allkirjastatud digitaalselt*/

MTÜ Lastekaitse Liit juhatuse liige

Koostaja: Helika Saar helika.saar@lastekaitseliit.ee

Endla 6-18, 10142 Tallinn
Tel: 6311 128; 6311 504 Faks: 6311 735
E-post: liit@lastekaitseliit.ee

www.lastekaitseliit.ee